

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Навчально-науковий інститут
соціально-педагогічної та мистецької освіти

Кафедра початкової і спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**на тему «Розвиток розумових здібностей молодших школярів у процесі
вивчення української мови»**

Виконала: здобувач вищої освіти
групи М 222-с денної форми навчання
спеціальність 013 Початкова освіта
Бучакчийська Анастасія Олегівна

Керівник: канд. пед. наук, доцент
Дубяга С.М.

Рецензент:
Марецька Ю.І.

Мелітополь – 2023

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	7
1.1 Розумові здібності та вміння як важлива характеристика навчальної діяльності.....	7
1.2 Особливості розвитку розумових здібностей у молодших школярів.....	15
1.3 Рівні розвитку розумових здібностей молодших школярів.....	28
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ДИДАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	39
2.1 Теоретичні передумови розвитку розумових здібностей учнів на уроках української мови.....	39
2.2 Методика впровадження системи дидактичних завдань для розвитку розумових здібностей учнів на уроках української мови з теми «Речення». Хід експерименту.....	53
2.2 Результати дослідження.....	61
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	

АНОТАЦІЯ

Бучакчийська Анастасія Олегівна

Розвиток розумових здібностей молодших школярів у процесі вивчення української мови

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування цілеспрямованої системи дидактичних завдань для розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови.

Об'єктом дослідження є навчальна діяльність молодших школярів на уроках української мови.

Предметом є засоби розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови.

У дослідженні проаналізовано психолого-педагогічну літературу з даної проблеми, зокрема проаналізовано різні трактування визначення поняття «розумові здібності»; теоретично обґрунтовано можливості уроків української мови для розвитку розумових здібностей учнів; визначено ефективні методи, прийоми розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови; підібрано цілеспрямовану систему дидактичних завдань для розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови й експериментально перевірено її ефективність. Було також зазначено, що використання дидактичних завдань на основі текстів відомих письменників стимулювало активну пізнавальну діяльність молодших школярів, сприяло збагаченню їх словникового запасу та підвищенню рівня мовленнєвої культури.

Отже, аналіз експериментального дослідження підтвердив наявність залежності між рівнем сформованості інтелектуальних умінь школярів і результативності їхньої навчальної роботи. Було виявлено, що чим вищий рівень сформованості інтелектуальних умінь учнів, тим вищий рівень їх розумових здібностей.

Ключові слова: розумовий розвиток, здібності, інтелект, молодший школяр, українська мова.

SUMMARY

Buchakchiyska Anastasia Olehivna **Development of mental abilities of junior pupils in the process of studying the Ukrainian language**

The purpose of the study is theoretical substantiation of the purposeful system of didactic tasks for the development of mental abilities of junior pupils in Ukrainian language lessons.

The object of research is the educational activity of junior pupils in Ukrainian lessons.

The subject is the means of developing the mental abilities of junior pupils in Ukrainian lessons.

The research analyzes the psychological and pedagogical literature on this problem, in particular, different interpretations of the definition of the concept of "mental ability" are analyzed; theoretically grounded the possibility of Ukrainian language lessons for the development of students' mental abilities; effective methods, receptions of development of mental abilities of junior pupils at Ukrainian language lessons are determined; the purposeful system of didactic tasks for the development of mental abilities of junior pupils in the Ukrainian language lessons has been selected and its effectiveness has been experimentally tested. It was also noted that the use of didactic tasks based on the texts of famous writers stimulated active cognitive activity of junior pupils, contributed to the enrichment of their vocabulary and raising the level of speech culture.

Thus, the analysis of the experimental study confirmed the existence of a relationship between the level of formation of intellectual skills of students and the effectiveness of their educational work. It was found that the higher the level of intellectual skills of students, the higher the level of their mental abilities.

Key words: intellectual development, ability, intellect, junior schoolboy, Ukrainian language.

РЕФЕРАТ

Тема магістерської роботи «**Розвиток розумових здібностей молодших школярів у процесі вивчення української мови**».

Здобувач вищої освіти **Бучакчийська Анастасія Олегівна**.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент **Дубяга Світлана Миколаївна**.

Актуальність дослідження. Основою навчально-виховного процесу виступає мислитель на діяльність, ефективність та результативність якої визначається рівнем сформованості розумових умінь та навичок.

Суспільство не стоїть на місці, а весь час розвивається. Тому сьогодні увага акцентується на інтелектуальному розвитку школярів. Основне завдання початкової школи полягає в тому, щоб навчити молодших школярів вчитися, розвивати їх здібності. Але кожній дитині треба навчитися не лише вчитися, а й навчитися читати, писати і висловлювати свої думки зрозуміло для кожного. Потенційні можливості закладені в організмі всіх малюків. Завдання, що стоять перед вчителем – своєчасно їх виявити і знайти шляхи для їх розвитку. Стимулювати пізнавальну потребу, інтерес і активність можна лише за умови високоорганізованої навчальної діяльності: раціонального поєднання методів і прийомів роботи, а також використання цілеспрямованої системи дидактичного матеріалу, спрямованого на вироблення умінь у дітей аналізувати, користуватися прийомами синтезу, доводити, порівнювати, вживати в усному і писемному мовленні антоніми, синоніми, багатозначні слова, епітети, метафори, образні вислови та інші уміння. Але шкільна практика свідчить про те, що в учнів недостатньо сформовані та розвинені ці уміння.

Проблема розвитку розумових здібностей та формування інтелектуальних умінь і навичок в учнів теоретично обґрунтована в наукових працях різних дослідників. Теоретичні положення навчального процесу висвітлені в роботах А.Алексюка, Ю.Бабанського, М.Данилова, І.Я.Лернера, М.Скаткіна та ін.

Теоретичною основою формування умінь є концепція навчальної діяльності (Д.Ельконін, В.Давидов та ін.), акцент якої направлено на озброєння учнів загальнонавчальними уміннями. На думку М.Скаткіна, формування умінь у школярів має важливе значення не тільки у зв'язку із засвоєнням знань, але й з набуттям ними досвіду творчої діяльності.

Значний вклад у вирішення проблеми формування навчальних умінь внесли праці А.Алексюка, А.Боброва, М.Запорожця та ін.

Останнім часом особлива увага приділяється формуванню мовленнєвих умінь молодших школярів (Л.Варзацька, О.Хорошковська та ін.), загальнонавчальних умінь і навичок, організації пошукової та творчої діяльності учнів (О.Савченко, М.Вашуленко та ін.).

Сутність викладеного дає підстави стверджувати, що дослідження проблеми розвитку розумових здібностей молодших школярів у процесі вивчення української мови є актуальною.

Об'єктом дослідження є навчальна діяльність молодших школярів на уроках української мови.

Предметом є засоби розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати цілеспрямовану систему дидактичних завдань для розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови.

Відповідно до мети вирішувались наступні **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми.

2. Теоретично обґрунтувати можливості уроків української мови для розвитку розумових здібностей учнів.

3. Визначити ефективні методи, прийоми розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови.

4. Підібрати цілеспрямовану систему дидактичних завдань, спрямовану на розвиток розумових здібностей молодших школярів й експериментально перевірити її ефективність.

5. Узагальнити результати експерименту.

Методи наукового дослідження. Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези дослідження застосовувалися методи різних рівнів: теоретичного та емпіричного.

Методи теоретичного рівня, які включали: аналіз, синтез, узагальнення і систематизацію теоретичних та експериментальних даних.

Емпіричні рівні включали: тести, пряме й непряме спостереження й самоспостереження, педагогічний експеримент, обробка результатів дослідження.

Наукова новизна полягає у розгляді інтелекту молодших школярів як психолого-педагогічної проблеми на уроках української мови; оновленні змісту, форм і методів, які спрямовані на розвиток розумових здібностей молодших школярів.

Практичне значення роботи полягає у запропонованій системі роботи з розвитку розумових здібностей, розробці програми і методики з даного виду роботи. Теоретичні висновки, дослідні дані й експериментальні матеріали можуть бути використані в практиці роботи початкових закладів.

Основна частина дипломної роботи складається з двох розділів.

У першому розділі «**Психолого-педагогічні основи розвитку розумових здібностей молодших школярів**» проаналізовано психолого-педагогічну літературу з даної проблеми, зокрема проаналізовано різні трактування визначення поняття «розумові здібності». На їх основі ми в своєму дослідженні користувались таким визначенням: «Розумові здібності – це здатність виконувати розумові

(мислительні) операції: аналіз, синтез, порівняння, співставлення, узагальнення, система яких становить основу інтелекту». Теоретично обґрунтовано можливості уроків української мови для розвитку розумових здібностей учнів; визначено ефективні методи, прийоми розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови. Підсумкові зрізи підтвердили ефективність запропонованої нами системи дидактичних завдань для розвитку розумових здібностей учнів початкових класів.

У другому розділі «**Дослідно-експериментальна перевірка ефективності використання системи дидактичних завдань для розвитку розумових здібностей молодших школярів**» підібрано цілеспрямовану систему дидактичних завдань для розвитку розумових здібностей молодших школярів на уроках української мови й експериментально перевірено її ефективність. Експериментальні дані дозволяють стверджувати, що різні додаткові завдання являють собою важливий дидактичний засіб, який впливає на формування інтелектуальних умінь, а це в свою чергу призводить до розвитку розумових здібностей учнів початкових класів. Було також зазначено, що використання дидактичних завдань на основі текстів відомих письменників стимулювало активну пізнавальну діяльність молодших школярів, сприяло збагаченню їх словникового запасу та підвищенню рівня мовленнєвої культури.

Отже, аналіз експериментального дослідження підтвердив наявність залежності між рівнем сформованості інтелектуальних умінь школярів і результативності їхньої навчальної роботи. Було виявлено, що чим вищий рівень сформованості інтелектуальних умінь учнів, тим вищий рівень їх розумових здібностей.

Дипломна робота виконувалась з вересня 2022 року до грудня 2023 року.

Місце виконання: індивідуальні заняття з керівником дипломної роботи на кафедрі початкової і спеціальної освіти, бібліотеки, Інтернет ресурси.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст дослідження викладено на 68 сторінках. Загальний обсяг роботи – 75 сторінок. Список використаної літератури нараховує 80 джерел.

Ім'я користувача:
Анастасія Сухомлінова

ID перевірки:
1015963887

Дата перевірки:
03.12.2023 20:09:09 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
03.12.2023 20:09:31 EET

ID користувача:
100012861

Назва документа: Бучакчийська

Кількість сторінок: 41 Кількість слів: 7989 Кількість символів: 68892 Розмір файлу: 51.71 KB ID файлу: 1015642693

11.4% Схожість

Найбільша схожість: 11.4% з Інтернет-джерелом ([https://ur-gazeta.com/content/UserFiles/Docs/8a2a1b7e230b829cd91 ...](https://ur-gazeta.com/content/UserFiles/Docs/8a2a1b7e230b829cd91...))

0.6% Джерела з Інтернету

108

Сторінка 46

Не знайдено джерел з Бібліотеки

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел